

QARSHI SHAHRINING EKOLOGIK-GEOGRAFIK MUAMMOLARI

*Narzullayeva Nilufar**Qarshi davlat universiteti talabasi*

Annotatsiya; Ushbu maqolada Qarshi shahrining ekologik-geografik holati, atrof-muhitning ifloslanish omillari, tabiiy resurslardan foydalanish natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolar hamda urbanizatsiya jarayonining ekologik oqibatlari tahlil qilinadi. Atmosfera havosi, suv resurslari, tuproq qoplami hamda shahar infratuzilmasining rivojlanishi bilan bog‘liq ekologik xavf omillari o‘rganilgan. Tadqiqot natijalari Qarshi shahrida ekologik barqarorlikni ta‘minlash uchun tizimli ekologik monitoring, resurslardan oqilona foydalanish va ekologik boshqaruvni kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar; Ekologik muammolar, Qarshi shahri, atmosfera havosi, suv resurslari, tuproq degradatsiyasi, urbanizatsiya, sanoat korxonalari, ekologik monitoring, geografik tahlil.

Ekologik-geografik muammolar bugungi kunda ko‘plab yirik va o‘rta shaharlar uchun dolzarb masala bo‘lib, inson faoliyati natijasida tabiiy komponentning izdan chiqishi shahar ekologik barqarorligiga bevosita ta‘sir qiladi. Qarshi shahri ham iqtisodiy va demografik o‘sish jarayonida turib, ekologik bosim oshib borayotgan hududlardan biridir. Ushbu maqola shahar ekologik-geografik muammolarining asosiy yo‘nalishlarini tahlil qilishga bag‘ishlanadi.

Qarshi shahri Qashqadaryo viloyatining markaziy qismida, Qashqadaryo daryosi vodiysida joylashgan. Iqlimi keskin kontinental bo‘lib, yozda quruq va issiq, qishda esa sovuq bo‘ladi. Shahar yaqinida sho‘rxok va bo‘z tuproqlar, qumli maydonlar hamda dasht-o‘tloq hududlar uchraydi. Mazkur tabiiy sharoitlar ekologik-geografik jarayonlar rivojlanishiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Qarshi shahrida havoning ifloslanishiga asosiy ta‘sir qiluvchi omillar:

- ✓ issiqlik elektr stansiyasi va boshqa sanoat korxonalarining chiqindilari,
- ✓ avtotransportning keskin ko‘payishi,
- ✓ chang zarralari yuqori bo‘lgan qurilish ishlari,
- ✓ qish mavsumida ko‘mir va boshqa yoqilg‘ilar yoqilishi.

Changlanish darajasi yuqori bo‘lib, ayniqsa yoz oylarida shamol eroziyasi havoga ko‘p miqdorda chang ko‘tarilishiga sabab bo‘ladi.

Qarshi shahri Qashqadaryo daryosiga yaqin bo‘lsa-da, suv ta‘minoti va suv sifatiga oid muammolar mavjud:

- ✓ ichimlik suvi tarmoqlarining eskirganligi,
- ✓ sanoat va maishiy oqava suvlarning yetarlicha tozalanmasligi,

- ✓ suv havzalarida biogen moddalarning ortishi,
- ✓ yozgi mavsumda suv tanqisligining kuchayishi.

Suvning shoʻrlanishi va kimyoviy tarkibining buzilishi shahar aholisining salomatligi va qishloq xoʻjaligiga taʼsir qiladi.

Shahar atrofidagi yerlar quyidagi omillar taʼsirida degradatsiyaga uchramoqda: shoʻrlanishning kuchayishi, sugʻoriladigan maydonlarda drenaj tizimlarining yetarli ishlamasligi, qurilish maydonlarining kengayishi natijasida tabiiy qoplamaning kamayishi, chiqindi poligonlarining kengayishi. Bu jarayonlar mahalliy oʻsimlik qoplamaning qisqarishiga va biogeotsenozlarning buzilishiga olib kelmoqda.

Aholi sonining oʻsishi va yangi mahallalarning qurilishi ekologik bosimni oshirmoqda: maishiy chiqindilar hajmi koʻpaymoqda, yashil maydonlar kamaymoqda, shahar transporti yuklamasi ortib, tirbandlik va havoning ifloslanishi kuchaymoqda. Yashil hududlarning yetishmasligi mikroiqlimning yomonlashuviga sabab boʻlmoqda.

Qarshi shahridagi asosiy ekologik muammolardan biri – maishiy va sanoat chiqindilarining ortib borishi. Chiqindi poligonlarining sigʻimi cheklangan, qayta ishlash hajmi esa yetarli emas. Plastmassa, qurilish chiqindilari va qattiq maishiy chiqindilarning yomon boshqarilishi tuproq va havoning ifloslanishiga sabab boʻladi.

Qarshi shahri ekologik-geografik nuqtayi nazardan qator muammolarga ega boʻlib, ular asosan inson faoliyati, urbanizatsiya, sanoat chiqindilari, suv taʼminoti va havoning ifloslanishi bilan bogʻliq. Ekologik vaziyatni yaxshilash uchun kompleks monitoring, infratuzilmani modernizatsiya qilish, chiqindilarni kamaytirish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Taklif va tavsiyalar

1. Shahar ekologik monitoringini kuchaytirish, atmosfera havosi va suv sifatini doimiy nazorat qilish.
2. Sanoat korxonalari uchun ekologik talablarni qatʼiylashtirish, filtrlash va tozalash inshootlarini modernizatsiya qilish.
3. Chiqindilarni qayta ishlash tizimini kengaytirish, poligonlar yuklamasini kamaytirish va saralashni yoʻlga qoʻyish.
4. Yashil hududlarni koʻpaytirish, daraxt ekish kampaniyalarini tashkil etish, shahar landshaftini ekologik tamoyillar asosida rivojlantirish.
5. Suv xoʻjaligi infratuzilmasini yangilash, ichimlik suvi tarmoqlarini modernizatsiya qilish va oqava suvlarni tozalash samaradorligini oshirish.
6. Ekologik taʼlimni kuchaytirish, aholining ekologik madaniyatini oshirish, maktab va oliy taʼlim muassasalarida ekologik darslarni kengaytirish.
7. Transport tizimini optimallashtirish, jamoat transporti ulushini oshirish, tirbandliklarni kamaytirish va havoning ifloslanishini pasaytirish.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Komiljonov B.K. Oʻzbekiston florasi va faunasi: tizimli tahlil. – Toshkent: Fan

nashriyoti, 2023.

2. Mavlanov O.M., To‘xtayev A.S. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish. – Toshkent: "O‘qituvchi", 2018.
3. Ahmedov A.A. Qashqadaryo viloyati agroekotizimlari va ularning ekologik muammolari. – Ilmiy amaliy konferensiya materiallari, Qarshi, 2024
4. Qurbonov P. R. Iqlim o‘zgarishi sharoitida tekislik mintaqasi shaharlarining rivojlanish xususiyatlari (Janubiy O‘zbekiston misolida) //Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-1. – С. 210-214.
5. Qurbonov P. R., Qo‘ldosheva G. M. Ecological-geographical problems in the residential areas of kashkadarya region //Экономика и социум. – 2025. – №. 5-1 (132). – С. 617-619.
6. Qurbonov P. R., Safarov I. B. Ziyorat turizmining iqtisodiy geografik jihatlarini //Экономика и социум. – 2025. – №. 3-1 (130). – С. 357-362.
8. Safarov I. B. et al. Iqlim o'zgarishini qishloq xo'jaligiga ta'siri //Экономика и социум. – 2025. – №. 2-2 (129). – С. 158-161.
9. Safarov I. B. Developing in Mubarak district pilgrimage tourism //Экономика и социум. – 2024. – №. 5-2 (120). – С. 590-593.
10. Berdikulova M. T. Demographic aspects of formation of labor resources in kashkadarya region //Экономика и социум. – 2024. – №. 11-1 (126). – С. 82-85.